

Sygn. akt I CSK 179/15

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 15 kwietnia 2016 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Dariusz Zawistowski (przewodniczący)

SSN Monika Koba

SSN Kazimierz Zawada (sprawozdawca)

w sprawie z powództwa E. F. i W. F.
przeciwko Miastu W.
o zapłatę,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej
w dniu 15 kwietnia 2016 r.,
skargi kasacyjnej strony pozwanej
od wyroku Sądu Apelacyjnego
z dnia 19 września 2014 r.,

**uchyla zaskarżony wyrok i przekazuje sprawę Sądowi
Apelacyjnemu do ponownego rozpoznania
i orzeczenia o kosztach postępowania kasacyjnego.**

UZASADNIENIE

Małżonkowie E.F. i W. F. w pozwie przeciwko m. W. wnieśli o zasądzenie na ich rzecz solidarnie kwoty 90.082,20 zł z określonymi odsetkami ustawowymi tytułem wynagrodzenia za korzystanie przez stronę pozwaną bez tytułu prawnego od 1 września 2006 r. do 29 lutego 2012 r. z działki nr 74/1 o powierzchni 448 m² położonej przy ul. S. w W., której są współwłaścicielami w 32/55.

Sąd Okręgowy wyrokiem z dnia 7 maja 2013 r. zasądził od strony pozwanej na rzecz powodów solidarnie kwotę 86.639,21 zł z określonymi odsetkami ustawowymi; w pozostałym zakresie powództwo oddalił.

Apelację strony pozwanej Sąd Apelacyjny oddalił wyrokiem z dnia 19 września 2014 r.

Z dokonanych w sprawie ustaleń stanowiących podstawę wyroku Sądu Apelacyjnego wynika, że powodowie są współwłaścicielami lokalu nr 1 przy ul. Ś. [...] na zasadach ustawowej wspólności majątkowej małżeńskiej. Z własnością lokalu jest związany udział w wysokości 32/55 we własności nieruchomości wspólnej: gruncie oraz częściach budynku i urządzeń, które nie służą wyłącznie do użytku właścicieli lokali. Na nieruchomość gruntową składają się dwie działki: nr 74/1 i nr 75. Działka nr 74/1 o powierzchni 448 m² zajęta jest pod ulicę S.; część ulicy S. przebiega przez tę działkę. Powodowie nabyli własność lokalu w dniu 10 kwietnia 1998 r.

Gmina domagała się od Wojewody [...] stwierdzenia nabycia przez nią z mocy prawa z dniem 1 stycznia 1999 r. własności działki nr 74/1 zajętej pod ulicę S. Starania te okazały się bezskuteczne z powodu ustalenia, że droga, pod którą została zajęta działka nr 74/1, nie należała w dniu 31 grudnia 1998 r. do kategorii dróg publicznych, nie spełniała zatem koniecznej przesłanki zastosowania art. 73 ust. 1 ustawy z dnia 13 października 1998 r. - Przepisy wprowadzające ustawy reformujące administrację publiczną (Dz.U.1998.133.872 ze zm.). Powodowie pismem z dnia 10 kwietnia 2006 r. wystąpili do Urzędu W. o wydanie decyzji potwierdzającej przejęcie prawa własności działki nr 74/1 w drodze postępowania

wywłaszczeniowego. W piśmie tym powołali się na uchwałę nr [...] Rady m. W. z dnia 4 września 2003 r. w sprawie zaliczenia z dniem 1 stycznia 2004 r. niektórych dróg na terenie W. do kategorii dróg gminnych. Urząd pismem z dnia 10 maja 2006 r. poinformował ich, że wniosek nie może zostać uwzględniony.

Wcześniejszym wyrokiem, z dnia 25 lutego 2009 r., w brzmieniu ustalonym wyrokiem Sądu Apelacyjnego z dnia 15 września 2010 r., Sąd Okręgowy zasądził od m. W. na rzecz małżonków E. F. i W. F. kwotę 42.476,25 zł tytułem wynagrodzenia za bezumowne korzystanie z gruntu w okresie od kwietnia 1998 r. do 31 sierpnia 2006 r. z ustawowymi odsetkami od 20 stycznia 2006 r.

W ocenie Sądu Apelacyjnego zawartej w wyroku z dnia 19 września 2014 r. - zbieżnej co do zasady z oceną Sądu Okręgowego z dnia 7 maja 2013 r. - dokonane w sprawie ustalenia uzasadniały uwzględnienie na podstawie art. 224 i 225 k.c. roszczenia powodów o wynagrodzenie za korzystanie bez tytułu prawnego przez stronę pozwaną z gruntu stanowiącego działkę nr 74/1 w okresie od 1 września 2006 r. do 29 lutego 2012 r. Strona pozwana jest bowiem posiadaczem samoistnym tego gruntu. Posiada go od początku w złej wierze. Przez cały okres, za który powodowie dochodzą wynagrodzenia, grunt ten był zajęty pod drogę publiczną. Powodowie nie mogli skutecznie domagać się wydania im tego gruntu. Nie było też podstaw do uwzględnienia zarzutu strony pozwanej zasiedzenia spornego gruntu przez Skarb Państwa - jej poprzednika prawnego, ani podstaw do zawieszenia postępowania na podstawie art. 177 § 1 pkt 1 k.p.c. do czasu zakończenia postępowania o stwierdzenie zasiedzenia, wszczętego przez stronę pozwaną. Oddalając wniosek m. W. z dnia 31 marca 2014 r. o zawieszenie postępowania apelacyjnego do czasu zakończenia postępowania o stwierdzenie zasiedzenia, Sąd Apelacyjny podzielił pogląd Sądu Okręgowego, że ze względu na to, iż działka nr 74/1 jest zajęta pod drogę publiczną, władanie nią przez stronę pozwaną jest władztwem publicznym, dla dobra innych, a takie władanie nie może prowadzić do zasiedzenia. Twierdzenie to Sąd Apelacyjny poparł odwołaniem się do postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 17 maja 2012 r., I CSK 408/11.

Wysokość wynagrodzenia zasądzonego na rzecz powodów została w sprawie ustalona w nawiązaniu do rynkowych kwot czynszu najmu i dzierżawy

gruntów tego rodzaju, na podstawie opinii biegłej. Biegła, uwzględniając obecne przeznaczenie gruntu, posłużyła się stawkami czynszu dla nieruchomości wykorzystywanych pod parkingi. Uwzględniła przy tym atrakcyjną dla parkingu jego lokalizację obok dworca PKP.

W skardze kasacyjnej strona pozwana zarzuciła wyrokowi Sądu Apelacyjnego z dnia 19 września 2014 r. naruszenie art. 224 i 225 w związku z art. 172 k.c. Istotą skargi kasacyjnej jest twierdzenie, że ulica S., której część stanowi pas gruntu oznaczony jako działka nr 74/1, została zaliczona do kategorii dróg gminnych - i tym samym stała się drogą publiczną - dopiero z dniem 1 stycznia 2004 r. na podstawie uchwały Rady m. W. z 4 września 2003 r. Wcześniej nie miała takiego statusu, co umożliwia stwierdzenie jej zasiedzenia przez Skarb Państwa lub m. W. z dniem mieszczącym się w tym wcześniejszym okresie (stosownie do ustaleń co do upływu terminu zasiedzenia).

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Według art. 1 ustawy z dnia 21 marca 1985 r. o drogach publicznych (jedn. tekst: Dz.U.2015.460 ze zm. - dalej: „u.d.p.”), drogą publiczną jest droga zaliczona na podstawie tej ustawy do jednej z kategorii dróg, z której może korzystać każdy, zgodnie z jej przeznaczeniem, z ograniczeniami i wyjątkami określonymi w tej ustawie lub innych przepisach szczególnych. Drogi publiczne dzielą się na: krajowe, wojewódzkie, powiatowe i gminne (art. 2). Zgodnie z art. 2a obowiązującym od 1 stycznia 1999 r. drogi krajowe stanowią własność Skarbu Państwa, a drogi wojewódzkie, powiatowe i gminne własność właściwego samorządu województwa, powiatu lub gminy. Do dróg gminnych zalicza się drogi o znaczeniu lokalnym niezaliczone do innych kategorii, stanowiące uzupełniającą sieć dróg służących miejscowym potrzebom, z wyłączeniem dróg wewnętrznych. Zaliczenie do kategorii dróg gminnych następuje na podstawie uchwały rady gminy po zasięgnięciu opinii właściwego zarządu powiatu (art. 7 ust. 1 i 2). Poza kategorią dróg publicznych pozostają drogi wewnętrzne; ich utrzymanie należy do zarządcy terenu, a w braku zarządcy do właściciela terenu, na którym znajduje się droga (art. 8 ust. 1 i 2). Kategoria dróg wewnętrznych wprowadzona do systemu prawa z dniem 1 stycznia 1999 r. zastąpiła kategorię dróg zakładowych.

Z art. 2a u.d.p. wynika zatem, że w stanie prawnym obowiązującym od 1 stycznia 1999 r. droga, która nie jest własnością gminy, nie może być zaliczona do kategorii dróg gminnych i tym samym do kategorii dróg publicznych. W konsekwencji uchwała rady gminy o zaliczeniu drogi do kategorii dróg gminnych powinna być poprzedzona nabyciem własności gruntu, przez który droga przebiega. Legitymowanie się przez gminę własnością gruntu, zajętego pod drogę, stanowi przesłankę skutecznego podjęcia przez radę gminy wskazanej uchwały. Uchwała o zaliczeniu drogi do kategorii dróg gminnych podjęta bez wcześniejszego nabycia własności gruntu, przez który droga przebiega, jest sprzeczna z prawem - z czym łączy się sankcja określona w art. 91 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (jedn. tekst: Dz.U.2016.446): nieważność podlegająca stwierdzeniu w trybie określonym w tym przepisie oraz w następujących po nim przepisach art. 92-94 (zob. wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego z dnia 29 lutego 2012 r., I OSK 2441/10 i Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Krakowie z dnia 19 stycznia 2015 r., III SA/Kr 585/14 oraz orzeczenia Sądu Najwyższego z dnia 21 września 2011 r., I CSK 719/10 i 15 stycznia 2015 r., IV CSK 314/14).

Uznanie ulicy S., której częścią jest działka nr 74/1, za drogę publiczną zakładało zatem zaliczenie jej do dróg gminnych W. uchwałą rady m. W. i uprzednie - poprzedzające podjęcie tej uchwały - nabycie do niej, w tym do wchodzącej w jej skład działki nr 74/1, własności przez m. W. Uznanie przez Sąd Apelacyjny drogi przechodzącej przez tę działkę za publiczną drogę gminną akceptują powodowie. Strona pozwana czyni to jedynie w odniesieniu do okresu od 1 stycznia 2004 r. Opierając się na zajęтым przez Sąd Apelacyjny stanowisku, że sporny grunt znajduje się pod gminną drogą publiczną, można by zatem przypuszczać, że Sąd Apelacyjny uznał stronę pozwaną za właściciela tego gruntu od chwili (nieokreślonego bliżej) aktu nabycia jego własności, poprzedzającego zaliczenia ulicy S. do dróg publicznych.

O ile jednak Sąd Apelacyjny, z jednej strony, uznał drogę przechodzącą przez sporny grunt za drogę publiczną, z czym konsekwentnie powinno się w świetle art. 2a u.d.p. wiązać uznanie strony pozwanej za właściciela tego gruntu, o tyle, z drugiej strony, Sąd Apelacyjny nie łączył w swych rozważaniach takiej

kwalifikacji tej drogi z warunkującym tę kwalifikację nabyciem własności spornego gruntu przez m. W., przeciwnie z przyjętej kwalifikacji tej drogi jako publicznej wywiódł niemożność nabycia w wyniku zasiedzenia własności spornego gruntu przez stronę pozwaną, a wcześniej przez Skarb Państwa. Sąd Apelacyjny ustalał prawo do tego gruntu uwzględniając jedynie wpisy do ksiąg wieczystych, z tą korekturą, że za miarodajny uznał wyłącznie wpis wskazujący na własność, a wpis, który wskazuje na użytkowanie wieczyste, za pozbawiony doniosłości. W rozważaniach Sądu Apelacyjnego tkwi więc wewnętrzna sprzeczność, wynikająca zapewne z używania terminu „droga publiczna” nie w prawnym, przedstawionym wyżej znaczeniu, lecz w znaczeniu, jakie ma on w języku powszechnym. Wewnętrzna sprzeczność w rozważaniach Sądu Apelacyjnego ujawnia się także w odniesieniu do kwalifikacji władania działką nr 74/1 przez stronę pozwaną. Na użytek zastosowania art. 224 § 2 w związku z art. 225 k.c. Sąd Apelacyjny uznaje to władanie za posiadanie samoistne, czyli właścicielskie (art. 336 *in principio* k.c.), zaś na użytek zastosowania art. 172 § 1 i 2 k.c. za władztwo publiczne, czyli niemające cech posiadania samoistnego, tj. właścicielskiego (co do odróżnienia władztwa publicznego od posiadania samoistnego zob. np. uchwała pełnego składu Izby Cywilnej Sądu Najwyższego z dnia 26 października 2007 r., III CZP 30/07 oraz postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 29 września 1999 r., I CKN 134/98 i 7 marca 2002 r., II CKN 619/99).

Przepis art. 2a u.d.p. wyłącza drogi publiczne spod zasiedzenia i w zasadzie w ogóle z obrotu prawnego. Inny podmiot niż wskazany w tym przepisie nie może nabyć własności drogi publicznej (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 21 września 2011 r., I CSK 719/10). Zakaz ten obejmuje także zwrot nieruchomości stanowiących drogi publiczne byłym właścicielom tych nieruchomości lub ich spadkobiercom (por. wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego z dnia 2 września 2010 r., I OSK 1438/09).

Co się zaś tyczy zasiedzenia spornego gruntu przez samą stronę pozwaną - podmiot, któremu wyłącznie może przysługiwać własność publicznej drogi gminnej na obszarze m. W., to byłoby ono, rzecz jasna, bezprzedmiotowe, gdyby miało nastąpić po uzyskaniu przez ulicę S. statusu drogi publicznej gminnej. Status ten,

jak wiadomo, zakłada przysługiwanie własności drogi gminie, skoro zaś gmina jest już właścicielem drogi, nie może wchodzić w grę nabycie jej własności przez gminę wskutek zasiedzenia, ani na jakiegokolwiek innej podstawie.

Dopuszczalne jest natomiast stwierdzenie zasiedzenia nieruchomości, stanowiącej drogę, na rzecz gminy z dniem poprzedzającym uzyskanie przez tę nieruchomość statusu drogi gminnej. Gmina może mieć w tym interes prawny (szerzej co do interesu prawnego w żądaniu stwierdzenia zasiedzenia uchwała składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 11 czerwca 2015 r., III CZP 112/14). W okolicznościach takich jak w niniejszej sprawie interes ten mógłby wystąpić, gdyby data zasiedzenia wyprzedzała koniec okresu, za który od gminy dochodzone jest wynagrodzenie za bezprawne korzystanie z nieruchomości, która później stała się drogą publiczną gminną. Wykazanie przez pozwanego o zapłatę takiego wynagrodzenia przysługiwania mu prawa własności nieruchomości w okresie, którego dotyczy żądanie, z pewnością czyni bezzasadnym to żądanie, nawet w świetle upowszechniającej się w orzecznictwie sądowym ostatnich lat wykładni dopuszczającej bardzo szerokie zastosowanie przepisów art. 224, 225, 229 i 230 k.p.c. (w kwestii zakresu zastosowania tych przepisów zob. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 15 kwietnia 2011 r., III CZP 7/11 oraz wyrok Sądu Najwyższego z dnia 17 kwietnia 2015 r., III CSK 272/14). Zasiedzenie w omawianej sytuacji nie jest objęte zakazem wynikającym z art. 2a u.d.p., ponieważ nie pozbawia tego podmiotu, który może być wyłącznie właścicielem drogi publicznej, jej własności i nie wyklucza pełnienia przez nią swej funkcji (por. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 5 października 2012 r., IV CSK 94/12). Spełniona w omawianej sytuacji może być też, wbrew stanowisku zajętemu w zaskarżonym wyroku, warunkująca zasiedzenie (art. 172 § 1 i 2 k.c.) przesłanka samoistnego posiadania przez gminę nieruchomości udostępnianej innym do korzystania z niej w charakterze drogi. Oczywiście osoby korzystające z nieruchomości jako drogi nie mogą być uznane za jej posiadaczy samoistnych. Korzystanie przez te osoby z nieruchomości niewątpliwie nie ma cech władztwa, które mogłoby być kwalifikowane jako posiadanie samoistne w rozumieniu art. 336 k.c. Nie ma natomiast uzasadnionych powodów do odmawiania takiej kwalifikacji władaniu gminy we własnym imieniu tą nieruchomością, przejawiającemu

się w utrzymywaniu jej i zarządzaniu nią w sposób dostosowany do jej funkcji. Charakteru samoistnego posiadania nie może temu władaniu odebrać fakt wykonywania go w interesie publicznym. Wypełnianie we własnym imieniu przez jednostki samorządowe, podobnie jak państwowe, funkcji publicznych jest dla tych jednostek stanem naturalnym, odpowiada ich zadaniom, i samo przez się nie wyłącza udziału tych jednostek w stosunkach cywilnoprawnych i ujmowania ich działań w kategoriach prawa cywilnego; nie tylko na użytek stosowania art. 224 i 225 k.c., ale i art. 172 k.c. (por. cytowana już uchwała pełnego składu Izby Cywilnej Sądu Najwyższego z dnia 26 października 2007 r., III CZP 30/07 oraz postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 7 października 2015 r., I CSK 846/14).

W niniejszej sprawie zasadnicze znaczenie ma odpowiedź na pytanie o to, komu przysługiwała własność działki nr 74/1 w okresie, którego dotyczy żądanie pozwu, czy jak twierdzą powodowie, im, czy też stronie pozwanej, do wykazania czego ona zmierza.

Przewidziane w art. 224 § 2 w związku z art. 225 k.c. roszczenie o wynagrodzenie za korzystanie z rzeczy przez jej posiadacza samoistnego bez tytułu prawnego w złej wierze przysługuje właścicielowi. Uzupełnia roszczenie windykacyjne właściciela (art. 222 § 1 k.c.) i jest z nim silnie powiązane. Łączą je z nim wspólne źródło (bezprawne pozbawienie właściciela posiadania rzeczy) i niektóre wspólne przesłanki (przysługiwanie powodowi własności rzeczy oraz posiadanie rzeczy przez pozwanego). Dlatego uwzględnienie roszczenia o wynagrodzenie za korzystanie z rzeczy przez jej posiadacza bez tytułu prawnego w złej wierze zakłada uprzednie przesądzenie przysługiwania powodowi własności rzeczy w czasie, za który dochodzi on wynagrodzenia od osoby będącej wówczas posiadaczem (por. orzeczenia Sądu Najwyższego z dnia 25 października 2012 r., I CSK 160/12 i 17 kwietnia 2015 r., III CSK 272/14).

Jest to nieodzowne również w dopuszczanych w orzecznictwie ostatnich lat dość szeroko, mimo zgłaszanych w związku z tym wątpliwości, przypadkach żądania przez powoda wynagrodzenia za korzystanie z rzeczy bez - tak jak w niniejszej sprawie - dochodzenia jej wydania. W sprawie zaś nie doszło do

jednoznacznego przesądzenia komu przysługiwała własność działki nr 74/1 w okresie, którego dotyczy żądanie pozwu, czy powodom, czy też stronie pozwanej. Brak w tym zakresie stosownych rozstrzygnięć, mogących się wiązać, jak wynika z wcześniejszych wyjaśnień, z oceną przynależności ulicy S. do kategorii dróg gminnych lub - gdyby ta ocena nie doprowadziła do rozstrzygnięcia w tym względzie - z ustaleniem, czy nie doszło do zasiedzenia spornego gruntu przez stronę pozwaną lub jego poprzednika prawnego - Skarb Państwa przed uzyskaniem przez ten grunt statusu drogi publicznej. Przy tym, gdyby do zasiedzenia doszło, wiązałaby się z tym niemożność dochodzenia od m. W. wynagrodzenia za bezumowne korzystanie z nieruchomości także w okresie poprzedzającym upływ terminu zasiedzenia (por. postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 15 kwietnia 2011 r., III CZP 7/11, 12 stycznia 2012 r., II CSK 258/11 i 12 lutego 2013 r., IV CNP 28/13).

Zastosowanie w sprawie art. 224 § 2 w związku z art. 225 k.c., mimo niedokonania wskazanych rozstrzygnięć, stanowiło naruszenie tych przepisów, a wykluczenie możliwości zasiedzenia przez stronę pozwaną lub wcześniej przez Skarb Państwa spornego gruntu z przyczyn podanych w uzasadnieniu zaskarżonego wyroku - naruszenie art. 172 § 1 i 2 k.c.

Ubocznie należy jeszcze wskazać na występujące w orzecznictwie wątpliwości co do legitymacji współwłaściciela do dochodzenia wynagrodzenia od posiadacza samoistnego za bezprawne korzystanie z rzeczy stanowiącej przedmiot współwłasności (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 23 października 2014 r., I CSK 728/13).

Ponadto warto przypomnieć, że według art. 369 k.c. zobowiązanie jest solidarne tylko wtedy, gdy to wynika z ustawy lub z czynności prawnej. Dotyczy to zarówno solidarności biernej (dłużników), jak i solidarności czynnej (wierzycieli). Przy tym wierzytelności należące do majątku stanowiącego wspólność łączną nie podlegają przepisom art. 366-383 k.c., lecz normom regulującym majątek będący przedmiotem wspólności łącznej. W przypadku wierzytelności podlegających ustawowej wspólności majątkowej małżeńskiej są to art. 31 i nast. k.r.o.

Z przedstawionych przyczyn Sąd Najwyższy na podstawie art. 398¹⁵ § 1 k.p.c. orzekł jak w sentencji.

jw

eb